

лони се поставяха преди него във външната украса само на входните западни помещения на някои църкви, строени между 1790 и 1850 г. Колони виждаме по вътрешните фасади, на сградите в Рилския манастир. Никола Фичев въвежда колоната там, гдето турските архитекти употребяваха четвъртития стълб — в аркадите на галериите на ханищата. Той ще я въведе и по страничните фасади, и по апсидите на църквите. Значението на тоя факт за архитектурата на нашето Възраждане е не по-малко от значението, което има въвеждането на ордера от Алберти в архитектурата на Италианския ренесанс. Ние не можем да кажем, че тънките колони на хана на х. Николи са особено сполучливи по пропорции. Те напомнят все още дървената колона на нашите балкански дървени къщи и аркадите, които техните редове носят с понижените си елиптически арки, които се срещат и в турската архитектура, без да са неин стилизирани белег, напомнят все още дървените аркади в тия къщи. Ние трябва да имаме предвид това, когато разглеждаме хана на х. Николи. Нещо свършено особено се излъчва от тая постройка. Нейната архитектонична композиция е последица на един особен вкус към тънките, леките и елиптически форми, вкус, създаден именно от народната дървена архитектура. Но постройката на Ловчанския мост показва, че и Никола Фичев е бил майстор на дървена архитектура. Тоя факт го свързва още повече с народното творчество. Фактът на въвеждането на непрекъснатата каменна колонада по фасадите на една гражданска постройка от нашето Възраждане е значителен. Никола Фичев продължава своите опити за изграждането на българска монументална архитектура.

И ето в църквата „Св. Спас“ в Търново, църква, чиито първоначални стени са запазени само до 3 м височина, той въвежда колоната и в украсата на страничните и на източната фасади. Тая църква беше датирана от 1858/1859 г., но аз мисля, че е строена след 1861 г. Последните сведения, които събрах, дават точната ѝ дата — 1862/63 г. Отгдето взема той тия тънки колони, прилични на готическите, които вгражда в четирите фасади на тая църква? (Обр. 30, табл. IX, 1). Ние мислим, че и тях той заема от Русия. Ние мислим, че досегът, който той е имал с руската архитектура, е бил много по-тесен, отколкото можем да си представим на пръв поглед. Горесте са били съединени с арки. На всеки ъгъл на църквата той поставя по една двойно по-дебела колона. Арките, които

на двете стени допират до тоя ъгъл, падат на отделни малки колонки, така че в ъгъла се образува пиластър от три колонки — една дебела и две тънки. На северната и на южната стена има по четири прозореца и той ги рамкира с по две колонки. Всяка от тия фасади има по 12 колонки. Те тръгват от цокъл, висок 1 м, и имат 20 см диаметър. Те отиват нагоре прави като свещи. Източната стена като тая на „Св. Кирил и Методий“ се издига на плана на „двойната фичевска кобилица“. Тя е значи също пластично третирана и се огъва кръшно, като прави меки извивки. Нея той е украсил с десет колонки.

Вътре и сводовете, и колоните, които са разделяли трите кораба, са паднали през време на земетресението в 1913 г., но вратата стоят няколко капители от тия колони (табл. X, 1). Ето те не са вече от шукатура. Те са каменни и скулптирани, подобни на капители в хана на х. Николи (табл. X, 2). Те са кръгли долу и квадратни горе и по ъглите им са скулптирани големи и хубави акантови листа. Над главната врата, както и над южната, се вие „двойната фичевска кобилица“, а над нея и в ъглите, които се образуват между нея и рамката, са скулптирани великолепни букети от ружи (табл. IX, 2). Ето Никола Фичев започва да съчетава скулптурата с архитектурата. Арх. Георги Козаров ни казва, че той е учил дърворезба в младините си при майстор Станю Марангозина, с когото е работил известно време заедно. В кондиката на Преображенския манастир е отбелязано за 1839 г., че са платени „на Коля за темното“ сто гроша. Никола Фичев навярно е скулптирал иконостаса на главната църква на манастира, иконостас, който в 1845 г. е позлатен от Ангел Петрович от Трявна. В Търново е съществувала още във втората половина на XVIII век една школа на орнаментална каменна надгробна скулптура. Нека не забравяме и „маймунката“ — това скулптирано пред къщата на Никола Коюв голо, седнало човече, което ще се окаже навярно първата закръглена скулптура през Възраждането. Ние предполагаме, че той сам е правил тия скулптури или най-малко сам ги е проектирал от глина или от восък.

В тая разрушена църква той е направил и друго нововъведение. Покривът на страничните ѝ фасади не е бил вече в права линия. Той се е виед, както ни казва др. Леон Филипов, по арките — бил е фестониран. В „Св. Кирил и Методий“ той се вие така по „двойната фичевска кобилица“ само на